

Investigating the Mediating Role of Information Literacy in the Relationship between Curriculum Literacy and Teachers' Professional Development

Ahmadreza Fazeli^{*1} , Zobair Poshtei²

¹ Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran.

² Master's degree, Education, Taibad, Iran.

[10.22080/dc.2026.31347.1104](https://doi.org/10.22080/dc.2026.31347.1104)

Date Received:

February 21, 2026

Date of sent to Review:

February 21, 2026

Date Revised:

March 22, 2026

Date Accepted:

April 7, 2026

Keywords:

Information Literacy,
Curriculum Literacy,
Professional
Development, Teachers

Abstract

The growth and development of teachers' continuous education due to the increasing growth of knowledge and communication is one of the requirements of today society and should be equipped with information literacy and information literacy therefore, the purpose of this study is to identify the mediating role of information literacy in communication between teachers and professional development of teachers. The research method is descriptive-survey. The statistical population included all teachers in Taybad city, 295 of whom were selected using stratified random sampling. The research tools included the information literacy questionnaires of Davarpanah and Siamak (2008), curriculum literacy of Afshin (2014), and professional development of New Jersey teachers (2014). Structural equation modeling with SmartPLS software was used for analysis. The findings showed that there is a positive and significant relationship between curriculum literacy and teachers' professional development ($\beta=0.28$, $p<0.01$), curriculum literacy and information literacy ($\beta=0.54$, $p<0.01$), and information literacy and teachers' professional development ($\beta=0.46$, $p<0.01$). Path analysis also showed that information literacy plays a significant mediating role between curriculum literacy and teachers' professional development ($\beta=0.25$, $p<0.01$). The results of the study indicate that increasing teachers' curriculum literacy not only directly but also through information literacy enhances teachers' professional development

*Corresponding Author: Ahmadreza Fazeli

Address: Farhangian University, Tehran, Iran.

Email: ahmadrezafazeli@cfu.ac.ir

واکاوی نقش میانجی سواد اطلاعاتی در رابطه بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان

احمد رضا فاضلی ^۱ ID، زبیر پشته ای ^۲ ID

^۱ گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.
^۲ کارشناسی ارشد، آموزش و پرورش تایباد، ایران.

[10.22080/dc.2026.31347.1104](https://doi.org/10.22080/dc.2026.31347.1104)

چکیده

رشد و توسعه حرفه‌ای مداوم معلمان با توجه به رشد فزاینده علم و فناوری اطلاعات و ارتباطات از الزامات جامعه امروز است و بایستی معلمان به سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی مجهز شوند. از این رو هدف این پژوهش شناسایی نقش واسطه‌ای سواد اطلاعاتی در ارتباط میان سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان است. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری شامل کلیه معلمان شهر تایباد بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، تعداد ۲۹۵ نفر انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل پرسش‌نامه‌های سواد اطلاعاتی داورپناه و سیامک (۱۳۸۷)، سواد برنامه درسی افشین (۱۳۹۳) و توسعه حرفه‌ای معلمان نیوجرسی (۲۰۱۴) بودند. برای تحلیل از مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار SmartPLS استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان ($p < 0.01$, $\beta = 0.28$)، سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی ($p < 0.01$, $\beta = 0.54$) و سواد اطلاعاتی و توسعه حرفه‌ای معلمان ($p < 0.01$, $\beta = 0.46$) رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین تحلیل مسیر نشان داد سواد اطلاعاتی نقش میانجی معناداری بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان ایفا می‌کند ($p < 0.01$, $\beta = 0.25$). نتایج پژوهش بیانگر آن است که افزایش سواد برنامه درسی معلمان نه تنها به‌طور مستقیم، بلکه از طریق سواد اطلاعاتی، باعث تقویت توسعه حرفه‌ای معلمان می‌شود.

تاریخ دریافت:

۰۲ اسفند ۱۴۰۴

تاریخ ارسال به داور:

۰۲ اسفند ۱۴۰۴

تاریخ اصلاح:

۰۲ فروردین ۱۴۰۵

تاریخ پذیرش:

۱۸ فروردین ۱۴۰۵

کلیدواژه‌ها:

سواد اطلاعاتی؛ سواد برنامه درسی؛ توسعه حرفه‌ای؛ معلمان

* نویسنده مسئول: احمد رضا فاضلی

آدرس: دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

ایمیل: ahmadrezafazeli@cfu.ac.ir

۱ مقدمه

در نظام‌های آموزشی امروز و در مقیاس جهانی، توسعه حرفه‌ای^۱ معلمان به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین عواملی که مستقیماً بر کیفیت سیستم‌های آموزشی تأثیر می‌گذارد، شناخته می‌شود (ارسلان^۲، ۲۰۲۵). توسعه حرفه‌ای معلمان به‌طور گسترده برای تسهیل یادگیری و رشد مداوم معلمان مورد استفاده قرار گرفته است (لیو و لیائو^۳، ۲۰۱۹) و توسعه حرفه‌ای ضمن خدمت و آموزش مداوم برای معلمان جهت کسب مهارت و حفظ تخصص در حرفه تدریسشان ضروری تلقی می‌شود (وانگ^۴ و همکاران، ۲۰۲۵). در ایران نیز طی سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به به‌روزرسانی دانش و مهارت‌های معلمان شده است. ارتقاء توانمندی معلمان^۵ برای موفقیت مدارس حیاتی بوده و توسعه حرفه‌ای آنان با هدف بهبود یادگیری دانش‌آموزان دنبال می‌شود (رضایی الوار، ۱۴۰۱). توسعه حرفه‌ای معلمان به فرآیند مداوم بهبود مهارت‌ها، دانش و شیوه‌های معلمان برای افزایش اثربخشی تدریس و نتایج یادگیری دانش‌آموزان اشاره دارد و این فرآیند شامل فعالیت‌های متنوعی ازجمله کارگاه‌ها، سمینارها، راهنمایی و مشارکت در جوامع یادگیری حرفه‌ای است (ادو^۶، ۲۰۲۵). سرمایه‌گذاری بر توسعه مداوم معلمان از عوامل کلیدی ارتقاء کیفیت آموزش^۷ محسوب می‌شود. ازاین‌رو، نظام‌های آموزشی پیشرو برنامه‌های مدونی برای آموزش ضمن خدمت و توانمندسازی معلمان طراحی و اجرا می‌کنند تا معلمان بتوانند خود را با تغییرات و نیازهای جدید هماهنگ سازند. در آموزش‌وپرورش ایران نیز ارتقاء مداوم صلاحیت‌های معلمان همواره مورد تأکید بوده است. پژوهش‌های داخلی اهمیت توسعه حرفه‌ای معلمان را در بهبود کیفیت تعلیم‌وتربیت کشور تأیید کرده‌اند (مؤمنی مهموئی و محمدزاده سنگان، ۱۳۹۹).

به‌ویژه در سال‌های اخیر و با طرح‌هایی نظیر دانشگاه فرهنگیان، تلاش شده است مسیر رشد حرفه‌ای معلمان نظام‌مندتر شود. بااین‌حال، چالش‌هایی نظیر پراکندگی جغرافیایی و محدودیت امکانات در برخی مناطق (ازجمله شهرستان‌های مرزی مانند تایباد) دستیابی به توسعه حرفه‌ای یکنواخت را دشوار ساخته است. این امر ضرورت پژوهش پیرامون عوامل مؤثر بر توسعه حرفه‌ای معلمان در بافت‌های مختلف کشور را دوچندان می‌کند.

یکی از پیش‌نیازهای مهم برای توسعه حرفه‌ای معلمان، برخورداری از سواد برنامه درسی^۸ است. سواد برنامه درسی به میزان آگاهی و توانایی معلم در درک، تفسیر و به‌کارگیری برنامه‌های درسی گفته می‌شود. به بیان ساده، معلم دارای سواد برنامه درسی می‌داند که برنامه درسی هر ماده آموزشی «چه می‌گوید»، چرا و چگونه باید اجرا شود. براساس یک تعریف، برنامه درسی همچون نقشه‌ای برای تجربه‌های یادگیری دانش‌آموزان است و تسلط معلم بر این نقشه مبنایی برای سازمان‌دهی مؤثر یادگیری فراهم می‌کند (دان^۹ و همکاران، ۲۰۲۲). سواد برنامه درسی شامل درک اهداف برنامه، محتوا، روش‌های آموزشی پیشنهادی و ارتباط دادن آن‌ها با فعالیت‌های کلاس درس است. بنابراین معلمی که در این حوزه باسواد باشد، نقش خود را در اجرای برنامه‌های مصوب به‌خوبی درک کرده و می‌تواند میان اهداف از پیش تعیین‌شده و فعالیت‌های آموزشی کلاس پیوند مؤثری برقرار کند.

تسلط بر برنامه درسی از آن جهت برای معلمان اهمیت دارد که به آن‌ها امکان می‌دهد تدریس خود را هدفمندتر و منطبق بر استانداردهای آموزشی پیش ببرند. مطالعات نشان داده‌اند میزان سواد برنامه درسی معلمان تأثیر مستقیمی بر کیفیت

⁶ Edu

⁷ Quality of education

⁸ Curriculum literacy

⁹ Dunn

¹ Professional development

² Arslan

³ Liu & Liao

⁴ Wang

⁵ Teacher empowerment

تدریس و اثربخشی آموزشی آن‌ها دارد (داتو^۱ و همکاران، ۲۰۲۱). معلمانی که دانش عمیق‌تری نسبت به برنامه درسی دارند، بهتر می‌توانند اهداف آموزشی را در کلاس محقق سازند، محتوای درس را با نیازهای یادگیری دانش‌آموزان تطبیق دهند و در مواجهه با چالش‌های تدریس تصمیمات مناسبی بگیرند. به‌عنوان مثال، پژوهشی در ایران گزارش کرده است که معلمانی با سواد برنامه درسی بالاتر، عملکرد شغلی و توسعه حرفه‌ای بهتری از خود نشان می‌دهند (ایلکا و رجبی، ۱۴۰۰). این بدان معناست که درک بالای برنامه درسی می‌تواند زمینه‌ساز رشد حرفه‌ای معلمان شود و آن‌ها را در مسیر پیشرفت شغلی قرار دهد. در نظام آموزشی ایران طی سال‌های اخیر تغییرات متعددی در برنامه‌های درسی رخ داده است؛ از تدوین برنامه درسی ملی گرفته تا بازنگری کتب درسی در دوره‌های مختلف. تحقق موفقیت‌آمیز چنین تحولاتی مستلزم آن است که معلمان از سواد برنامه درسی کافی برخوردار باشند. معلمی که با اهداف و محتوای برنامه‌های درسی جدید آشناست و فلسفه حاکم بر آن‌ها را درک کرده، بهتر می‌تواند روش تدریس خود را هم‌سو با این تغییرات تنظیم کند. در غیر این صورت، حتی بهترین برنامه‌های درسی روی کاغذ نیز در عمل کلاس درس به نتیجه مطلوب نخواهند رسید؛ بنابراین یکی از چالش‌های آموزش و پرورش ایران، ارتقاء سواد برنامه درسی معلمان در کنار اجرای تغییرات ساختاری برنامه‌های درسی است. این چالش در شهرهای کوچک‌تر مانند تایباد که ممکن است دسترسی کم‌تری به دوره‌های آموزشی متمرکز داشته باشند، محسوس‌تر است و نیاز به پشتیبانی و آموزش معلمان را در این زمینه برجسته می‌کند.

در کنار دانش برنامه درسی، سواد اطلاعاتی^۲ از مهارت‌های کلیدی معلمان در عصر اطلاعات به‌شمار می‌آید. سواد اطلاعاتی فرد را قادر می‌سازد منابع مختلف را ارزیابی کند و اطلاعات را در چارچوب اخلاقی و قانونی به کار گیرد (لی و همکاران، ۲۰۲۰).

سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی در این مطالعه و در شهر تایباد براساس میزان برخورداری این شهر از زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و مراکز مطالعاتی و علمی و میزان دسترسی افراد به ظرفیت‌های مختلف فضای مجازی، آشنایی آن‌ها با فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی و دسترسی آن‌ها به مراکز علمی، پژوهشی، دانشگاهی و مطالعاتی تعریف می‌شود و اگرچه سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مهارتی اساسی برای مواجهه با چالش‌های فضای مجازی است که افراد را به شهروندان دیجیتال مسؤول تبدیل می‌کند (مریشو و دومینیک، ۲۰۲۳)، اما بایستی محدودیت‌های فیزیکی و کمبود منابع و مراکز علمی و پژوهشی را هم در این امر دخیل دانست. معلمان نیز برای موفقیت در نقش حرفه‌ای خود نیازمند مهارت‌های سواد اطلاعاتی هستند. معلم دارای سواد اطلاعاتی می‌داند چگونه در مواجهه با یک پرسش یا مشکل آموزشی به منابع اطلاعاتی مناسب رجوع، داده‌ها و اطلاعات به‌دست‌آمده را ارزیابی و گلچین کند و آن‌ها را در طراحی تجربیات یادگیری به کار گیرد. این مهارت شامل کار با فناوری‌های دیجیتال، جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی و اینترنت و استفاده از نتایج پژوهش‌های علمی جدید در بهبود تدریس است. بی‌تردید سواد اطلاعاتی بالا به معلمان امکان می‌دهد که به‌طور مستمر دانش و روش‌های تدریس خود را به‌روز کنند. معلمی که در یافتن اطلاعات مهارت دارد، می‌تواند از آخرین دستاوردهای علمی و آموزشی بهره گیرد، محتوای درسی خود را غنی‌سازی کند و راهکارهای نوینی برای حل مسائل کلاس ارائه دهد. پژوهش‌ها حاکی از آن است که سواد اطلاعاتی معلمان با بهبود کارایی آموزشی و حرفه‌ای آنان همراه است و بین میزان سواد اطلاعاتی معلمان و عملکرد شغلی، آموزشی و پژوهشی آن‌ها رابطه مثبت معناداری وجود دارد؛ یعنی معلمانی که مهارت‌های اطلاعاتی بالاتری داشتند، در انجام وظایف آموزشی و پژوهشی خود موفق‌تر بودند (هدایتی، ۱۳۹۹ و تاج‌آبادی و همکاران،

² Information literacy¹ Datu

هستند که از مهارت‌های جست‌وجو، قضاوت، تحلیل، ترکیب، تولید و اشتراک اطلاعات برخوردارند و از اعضای فعال جامعه اطلاعاتی محسوب می‌شوند و دارای سواد اطلاعاتی بالاتری هستند و هرچه این افراد باور خودکارآمدی بالاتری داشته باشند، سطح سواد اطلاعاتی وی هم بیشتر است (آدالیر و سرین، ۲۰۱۲). از آنجاکه افراد خودکارآمد دارای علاقه بیشتر به کار، سخت‌کوش‌تر و در مواجهه با مشکلات مقاوم‌تر هستند (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۴)، معلمان خودکارآمد و برخوردار از مهارت‌های جست‌وجو، تحلیل و ترکیب و به‌طورکلی سواد اطلاعاتی تلاش بیشتری در جهت افزایش و بهبود عملکرد خود انجام می‌دهند و میزان اطلاعات و دانش خود را از برنامه درسی از طریق جست‌وجو، تحلیل و ترکیب افزایش داده و به رشد و توسعه حرفه‌ای خویش کمک می‌کنند. شواهدی از تحقیقات دیگر نیز وجود آن‌ها میانجی‌گری سواد اطلاعاتی را در حوزه‌های آموزشی نشان می‌دهد. این مطالعات اشاره کردند که سواد اطلاعاتی می‌تواند در رابطه بین برخی عوامل انگیزشی یادگیرندگان و میزان آمادگی آن‌ها برای یادگیری الکترونیکی نقش میانجی ایفا کند (پارسائیان و غلامی‌زاده، ۱۴۰۱). بر اساس این، می‌توان این احتمال منطقی را مطرح کرد که در رابطه بین سواد برنامه درسی معلمان و توسعه حرفه‌ای آن‌ها نیز، سواد اطلاعاتی نقش مشابهی ایفا کند و همچون یک کاتالیزور، اثر سواد برنامه درسی بر توسعه حرفه‌ای را تقویت یا تبیین کند.

مرور پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد تاکنون تحقیقات اندکی به‌طور هم‌زمان به این سه مؤلفه (سواد برنامه درسی، سواد اطلاعاتی و توسعه حرفه‌ای معلمان) پرداخته‌اند. بیشتر پژوهش‌های داخلی یا به رابطه مستقیم دو به دوی این متغیرها اکتفا و یا تأثیر عوامل دیگری را بررسی کرده‌اند. برای مثال، مؤمنی مهموئی و محمدزاده سنگان (۱۳۹۹) در پژوهشی بر روی معلمان ابتدایی شهرستان خواف دریافتند سواد برنامه درسی به‌طور مثبت با توسعه حرفه‌ای معلمان ارتباط دارد و اجتماعات حرفه‌ای

۱۳۹۶). اهمیت سواد اطلاعاتی زمانی دوچندان آشکار شد که نظام‌های آموزشی ناچار به تغییر رویه‌های سنتی خود شدند. در دوران همه‌گیری کووید-۱۹، آموزش مجازی و استفاده از فناوری‌های دیجیتال به‌عنوان تنها راه تداوم یادگیری مطرح گردید. در این شرایط، فقط معلمانی توانستند به‌خوبی از عهده آموزش برخط برآیند که از مهارت کار با فناوری اطلاعات و سواد اطلاعاتی کافی برخوردار بودند. یک پژوهش طی دوران کرونا نشان داد داشتن سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات برای معلمان جهت تطبیق با آموزش آنلاین امری حیاتی است (فضلی‌نژاد و سلیمی، ۱۴۰۱). این مطالعه تأکید می‌کند معلمانی که پیش‌تر در جست‌وجو و به‌کارگیری منابع الکترونیکی توانمند بوده‌اند، انتقال به محیط مجازی را بهتر مدیریت کرده و افت کیفیت کم‌تری در تدریس خود تجربه کردند. تجربه آموزش در دوران همه‌گیری نشان داد که سواد اطلاعاتی نه یک مهارت جنبی، بلکه جزئی اساسی از صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان در دنیای متغیر امروز است.

ایده نقش میانجی بودن یک متغیر بدین معناست که آن متغیر واسطه اثر متغیر مستقل بر متغیر وابسته می‌شود. در اینجا این فرض مطرح است که سواد اطلاعاتی می‌تواند واسطه تأثیر سواد برنامه درسی بر توسعه حرفه‌ای معلمان باشد. این نقش واسطه‌ای را می‌توان براساس نظریه یادگیری اجتماعی و خودکارآمدی تبیین کرد. براساس نظریه یادگیری اجتماعی بندورا و نظریه خودکارآمدی، انسان از رهگذر فرآیندهای شناختی، به شکل فعال در شرایط مختلف به واکنش می‌پردازد و رفتار متناسب با آن را بروز می‌دهد (کشاورز و همکاران، ۱۳۹۴). براساس نظریه خودکارآمدی، افراد پیوسته کارهایی را انجام می‌دهند که خود را در آن خودکارآمد بدانند و از انجام دادن آن‌ها رضایت خاطر به دست آورند و یک احساس مثبت خودکارآمدی سبب احساس پختگی و سرزندگی فرد می‌شود (جبار اوغلو، ۲۰۱۴). افراد دارای خودکارآمدی، افرادی

یادگیری می‌تواند به‌عنوان میانجی این رابطه عمل کند. تقی‌پور و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی نقش ابعاد مختلف سواد برنامه‌ریزی درسی در بهبود عملکرد شغلی معلمان پرداخته و نقش واسطه‌ای جهت‌گیری تدریس را تحلیل کردند. یافته‌ها نشان داد مؤلفه‌های سواد برنامه‌ریزی درسی (سند برنامه، راهنمای عمل و فرآیند) به‌طور مستقیم با عملکرد شغلی معلمان رابطه مثبت و معناداری دارند. علاوه بر این، مسیرهای غیرمستقیم از سواد برنامه‌ریزی درسی به عملکرد شغلی از طریق جهت‌گیری تدریس نیز معنادار به دست آمدند. فضلی‌نژاد و سلیمی (۱۴۰۲) پژوهشی با هدف بررسی رابطه بین سواد فاوا با توسعه حرفه‌ای معلمان انجام دادند. یافته‌ها نشان داد بین سواد فاوا با توسعه حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن رابطه مثبت معناداری وجود دارد. پورجمال (۱۴۰۳) پژوهشی با هدف بررسی ارتباط بین سواد برنامه درسی با مهارت تدریس و توسعه حرفه‌ای معلمان ابتدایی شهرستان بشرویه انجام داد. یافته‌ها نشان داد بین سواد برنامه درسی با مهارت تدریس معلمان و با توسعه حرفه‌ای آنان رابطه مثبت معناداری وجود دارد. زورکوفسکی^۱ (۲۰۱۹) در یک مطالعه مروری تاریخی، تحول مفهوم سواد اطلاعاتی را در آموزش معلمان طی چهار دهه گذشته تحلیل کرد. او استدلال کرد که سواد اطلاعاتی برای توانمندسازی حرفه‌ای معلمان ضروری است. گرانیتر و هوگ^۲ (۲۰۲۳) در یک مطالعه کیفی، نقش سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی را در رشد حرفه‌ای معلمان بررسی کردند و دریافتند که مهارت در یافتن و ارزیابی منابع اطلاعاتی به معلمان کمک می‌کرد برنامه‌های درسی خلاقانه‌تر و غنی‌تری طراحی کنند و این فرآیند رشد حرفه‌ای مستمری را برای آن‌ها به همراه داشت. پچولیاوسکینه^۳ (۲۰۲۵) در پژوهشی نقش مؤلفه‌های مختلف سواد اطلاعاتی را بر خودکارآمدی دیجیتال معلمان تازه‌کار برای تدریس سواد اطلاعاتی بررسی کرد. نتایج نشان داد که همه مؤلفه‌های سواد اطلاعاتی، اثر مستقیم و

معناداری بر خودکارآمدی دیجیتال داشتند. بااین‌حال، علی‌رغم رشد فزاینده فناوری اطلاعات و ارتباطات و لزوم آشنایی معلمان با محیط‌های دیجیتال در جهت رشد و توسعه حرفه‌ای و همچنین اهمیت روزافزون سواد اطلاعاتی در محیط‌های آموزشی، تاکنون نقش میانجی‌گری این مؤلفه در رابطه بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بالاخص چنین مطالعاتی در مناطق مرزی و محروم کشور که از محدودیت‌های فیزیکی و منابع اطلاعاتی رنج می‌برند از ضرورت و اهمیت بیشتری برخوردار است. تایباد از شهرستان‌های مرزی استان خراسان رضوی است و با ویژگی‌های جمعیتی و جغرافیایی خاص خود، نمونه‌ای حائز توجه از مناطق کمتر برخوردار در نظام آموزشی محسوب می‌شود. معلمان این شهرستان - همچون بسیاری از مناطق دور از مرکز - ممکن است با چالش‌هایی نظیر کمبود امکانات آموزشی، دسترسی محدودتر به کارگاه‌های آموزشی و منابع علمی و نیاز به خودآموزی بیشتر روبه‌رو باشند. در چنین شرایطی مهارت‌هایی نظیر سواد اطلاعاتی به معلمان کمک می‌کند تا فاصله‌های اطلاعاتی را پر و کاستی‌های منابع را جبران کنند. به بیان دیگر، معلم تاييادی هر اندازه در کار با اطلاعات توانمندتر باشد، بهتر می‌تواند کاستی ناشی از دوری از مراکز علمی کشور را کاهش دهد. از این منظر، بررسی وضعیت سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی معلمان تايياد و نقش آن‌ها در توسعه حرفه‌ای، علاوه بر ارزش علمی، دارای اهمیت عملی و کاربردی برای برنامه‌ریزی‌های آموزشی در این منطقه است. توجه به عدالت آموزشی و توزیع متوازن فرصت‌های رشد حرفه‌ای میان معلمان شهر تايياد به مناطق مختلف کشور نیز کمک می‌کند؛ چراکه نتایج این پژوهش می‌تواند برای بهبود وضعیت حرفه‌ای معلمان در شهرستان‌های مشابه نیز مورد استفاده قرار گیرد. ازاین‌رو، ترکیب سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی برای توسعه حرفه‌ای معلمان حائز اهمیت است.

³ Pečiuliauskienė¹ Zurkowski² Granitz & Hug

مبین مطلوب بودن پایایی پرسشنامه می‌باشد. درتعیین پایایی این ابزار آلفای کرونباخ پرسشنامه (۰/۸۳) به عمل آمده که نشان می‌دهد پرسشنامه فوق پایایی بالایی دارد (سیامک، داور پناه، ۱۳۸۵). در این پژوهش روایی پرسشنامه به تأیید چند نفر از متخصصان این حوزه رسید و پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت و ۰/۸۱ به دست آمد. ب) پرسشنامه سواد برنامه درسی: این پرسشنامه توسط افشین (۱۳۹۳) طراحی و اعتباریابی شده است. این پرسشنامه دارای ۲۷ گویه بود. مقیاس درجه‌بندی سؤال‌های پرسشنامه‌های پژوهش براساس مقیاس پنج‌درجه‌ای لیکرت از پنج گزینه «بسیار زیاد» تا «بسیار کم» طراحی شده است. پایایی پرسشنامه در مطالعه افشین (۱۳۹۳) براساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ به دست آمد. در پژوهش افشین (۱۳۹۳) برای به‌دست‌آوردن روایی پرسشنامه از نظرات استاد راهنما و چندین تن از دیگر اساتید و متخصصین و کارشناسان استفاده شده است و از آن‌ها در مورد مربوط بودن سؤالات، واضح بودن و قابل فهم بودن سؤالات و اینکه آیا این سؤالات برای پرسش‌های تحقیقاتی مناسب است و آن‌ها را مورد سنجش قرار می‌دهد، نظرخواهی شد و اصطلاحات مورد نظر در پرسشنامه اعمال گردید. در این پژوهش روایی پرسشنامه با استفاده از روایی محتوایی به تأیید چند نفر از متخصصان این حوزه رسید و اصلاحات لازم انجام شد و پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت و ۰/۷۹ به دست آمد. ج) پرسشنامه توسعه حرفه‌ای معلمان: پرسشنامه توسعه حرفه‌ای معلمان توسط نیوجرسی^۱ (۲۰۱۴) به منظور سنجش توسعه حرفه‌ای معلمان طراحی و تدوین شده است. پرسشنامه توسعه حرفه‌ای معلمان شامل ۱۱ سؤال و چهار مؤلفه «یادگیرنده و یادگیری»، «دانش محتوا»، «تمرین آموزشی» و «مسئولیت حرفه‌ای» است که با استفاده از طیف لیکرت به ارزیابی

بنابراین با توجه به مباحث مطرح‌شده، مسأله اصلی این پژوهش حول این سؤال شکل گرفته است که آیا سواد اطلاعاتی در رابطه بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان نقش میانجی ایفا می‌کند؟

۲ روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع همبستگی از نوع مدلیابی معادلات ساختاری بود. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه معلمان شاغل در مقاطع ابتدایی، متوسطه اول، متوسطه دوم و فنی‌وحرفه‌ای شهر تایباد در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ بودند. برای تعیین حجم نمونه، با توجه به مدل معادلات ساختاری و تعداد گویه‌های ابزار تحقیق (حدود ۶۰ گویه)، از فرمول پیشنهادی برای SEM (حداقل ۵ تا ۱۰ نفر به ازای هر گویه) استفاده شده است و حجم نمونه ۲۹۵ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری به‌صورت طبقه‌ای تصادفی نسبتی براساس مقاطع تحصیلی (ابتدایی، متوسطه اول، متوسطه دوم و فنی‌حرفه‌ای) انجام شد. برای جمع‌آوری داده‌ها از سه پرسشنامه استاندارد استفاده شد: الف) پرسشنامه سواد اطلاعاتی: برای سنجش میزان سواد اطلاعاتی از پرسشنامه‌ای استفاده می‌شود که توسط داورپناه و سیامک (۱۳۸۷) در پژوهشی تحت عنوان اعتباریابی ابزار استاندارد سنجش سواد اطلاعاتی به کار گرفته شده است. برای نمره‌گذاری پرسشنامه، به هر پاسخ درست، ۱ نمره تعلق می‌گرفت و در صورت عدم پاسخ‌دهی، نمره‌ای به وی تعلق نمی‌گرفت و مجموع نمرات خام جمع شده و نمره کل پرسشنامه را تشکیل می‌دادند. مؤلفه‌های پرسشنامه شامل: توانایی تعیین وسعت و ماهیت اطلاعات، توانایی دسترسی مؤثر به اطلاعات، توانایی ارزیابی نقادانه اطلاعات، توانایی کاربرد هدفمند اطلاعات و توانایی درک موارد حقوقی و اقتصادی کاربرد اطلاعات بودند. پایایی پرسشنامه در پژوهش قدیری (۱۳۹۴)، ۰/۸۳ به دست آمد که

¹ Teacher Professional Development questionnaire

آمار استنباطی، از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) با استفاده از نرم‌افزارهایی مانند Smart PLS یا AMOS برای بررسی روابط بین متغیرها و آزمون فرضیه‌های پژوهش بهره گرفته شد.

۳ یافته‌ها و نتایج

نتایج تحلیل توصیفی نشان داد که بیشتر معلمان شرکت‌کننده در پژوهش را زنان تشکیل می‌دهند که ۶۰ درصد از کل نمونه را شامل می‌شدند، بیشترین تعداد معلمان در گروه سنی ۳۰ تا ۳۹ سال قرار گرفته‌اند و نسبت قابل توجهی (حدود ۳۴٪) از کل نمونه را تشکیل می‌دادند. همچنین بیشترین فراوانی متعلق به معلمان دارای تحصیلات کارشناسی بود (۵۷٫۶ درصد). شاخص‌های آمار توصیفی مربوط به هر کدام از متغیرها در جدول ۱ ارائه شده است.

توسعه حرفه‌ای معلمان می‌پردازد. نمره‌گذاری پرسش‌نامه توسعه حرفه‌ای معلمان براساس طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت انجام می‌شود؛ به‌طوری‌که گزینه‌های «خیلی کم»، «کم»، «متوسط»، «زیاد» و «خیلی زیاد» به ترتیب امتیاز ۱ تا ۵ دریافت می‌کنند. در پژوهش علیزاده چاورچی (۱۴۰۰)، روایی محتوایی، صوری و ملاکی این پرسش‌نامه مناسب ارزیابی شده است. در پژوهش علیزاده چاورچی (۱۴۰۰)، ضریب آلفای کرونباخ این پرسش‌نامه بالاتر از ۰٫۷۰ برآورد شده و نشان‌دهنده پایایی مطلوب ابزار است. در این پژوهش روایی پرسش‌نامه با استفاده از روایی محتوایی تأیید شد و چند نفر از متخصصان آن را مورد بررسی قرار دادند و اصلاحات لازم انجام شد و پایایی پرسش‌نامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت و ۰٫۷۷ به دست آمد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در این پژوهش، از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی استفاده شد. در بخش

جدول ۱. آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرها	مولفه‌ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار
سواد اطلاعاتی	نمره کل سواد اطلاعاتی	۲۹۵	۳۸٫۹	۶٫۴
	توانایی تعیین وسعت و ماهیت اطلاعات	۲۹۵	۷٫۴	۱٫۷
	توانایی دسترسی مؤثر به اطلاعات	۲۹۵	۱۰٫۲	۲٫۴
	ارزیابی نقادانه اطلاعات	۲۹۵	۷٫۶	۱٫۵
	کاربرد هدفمند اطلاعات	۲۹۵	۹٫۳	۲٫۲
	درک موارد حقوقی و اقتصادی اطلاعات	۲۹۵	۴٫۴	۱٫۱
سواد برنامه درسی	نمره کل سواد برنامه درسی	۲۹۵	۹۷٫۶	۱۴٫۲
	محتوا و ساختار برنامه	۲۹۵	۱۹٫۴	۳٫۵
	اهداف و فلسفه برنامه	۲۹۵	۲۰٫۶	۳٫۳
	راهبردهای ارزشیابی	۲۹۵	۱۸٫۲	۳٫۷
	فرآیند تدریس	۲۹۵	۱۸٫۱	۳٫۱
	سازمان‌دهی و زمان‌بندی	۲۹۵	۲۱٫۳	۳٫۴
توسعه حرفه‌ای	نمره کل توسعه حرفه‌ای	۲۹۵	۴۲٫۶	۶٫۷
	یادگیرنده و یادگیری	۲۹۵	۱۱٫۳	۲٫۲
	دانش محتوا	۲۹۵	۶٫۹	۱٫۶
	تمرین آموزشی	۲۹۵	۱۱٫۴	۲٫۰
	مسئولیت حرفه‌ای	۲۹۵	۱۳٫۰	۱٫۹

۱۴.۲ است و میانگین نمره کل توسعه حرفه‌ای معلمان برابر با ۴۲.۶ و با انحراف معیار ۶.۷ است.

در جدول ۱، نمره کل سواد اطلاعاتی معلمان با میانگین ۳۸.۹ و انحراف معیار ۶.۴ است. نمره کل سواد برنامه درسی با میانگین ۹۷.۶ و انحراف معیار

جدول ۲. ضرایب همبستگی پیرسون بین متغیرهای اصلی پژوهش

متغیرها	سواد اطلاعاتی	سواد برنامه درسی	توسعه حرفه‌ای معلمان
سواد اطلاعاتی	۱	**۰,۵۴	**۰,۵۹
سواد برنامه درسی	**۰,۵۴	۱	**۰,۵۱
توسعه حرفه‌ای معلمان	**۰,۵۹	**۰,۵۱	۱

و $p < ۰,۰۱$). این نتایج نشان می‌دهد که افزایش در یک متغیر با افزایش در متغیر دیگر همراه است و بنابراین بین این سه متغیر رابطه همبستگی معنی‌داری وجود دارد.

براساس نتایج جدول ۲، ضرایب همبستگی پیرسون بین همه متغیرهای اصلی پژوهش از جمله سواد اطلاعاتی، سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان مثبت و معنادار است (۲ بین ۰,۵۱ تا ۰,۵۹)

جدول ۳. ضرایب بار عاملی استاندارد شده و مقدار t بین متغیرهای مکنون

مسیر مدل‌سازی	ضریب بار عاملی استاندارد شده	مقدار t
سواد برنامه درسی ← سواد اطلاعاتی	۰,۵۴	۸,۳۱
سواد برنامه درسی ← توسعه حرفه‌ای	۰,۴۴	۶,۸۵
سواد اطلاعاتی ← توسعه حرفه‌ای	۰,۵۱	۷,۹۴

اندازه اثر و هم از نظر آماری معنادار ارزیابی می‌شوند.

در این جدول، ضرایب بار عاملی بین متغیرهای مکنون همگی بالاتر از ۰.۴ و مقادیر t بالاتر از ۱.۹۶ هستند؛ بنابراین روابط بین سازه‌ها هم از لحاظ

جدول ۴. ضرایب تعیین (R^2) متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته	متغیرهای پیش‌بین	مقدار R^2
سواد اطلاعاتی	سواد برنامه درسی	۰,۲۹
توسعه حرفه‌ای معلمان	سواد اطلاعاتی، سواد برنامه درسی	۰,۴۱

دو متغیر سواد اطلاعاتی و سواد برنامه درسی پیش‌بینی می‌شود. براساس معیار کوهن (۱۹۸۸) و چین (۱۹۹۸)، این مقادیر در بازه متوسط قرار دارند و نشان‌دهنده کیفیت قابل قبول مدل پژوهش هستند.

در این جدول، مقدار R^2 برای سواد اطلاعاتی معادل ۰.۲۹ بوده که نشان می‌دهد، نزدیک به ۲۹ درصد از تغییرات سواد اطلاعاتی توسط سواد برنامه درسی تبیین می‌شود. همچنین مقدار R^2 برای توسعه حرفه‌ای معلمان برابر با ۰.۴۱ است که بیان‌گر آن است که ۴۱ درصد واریانس توسعه حرفه‌ای توسط

جدول ۵. ضرایب Q^2 متغیرهای پژوهش

متغیر درون‌زا	مقدار Q^2
سواد اطلاعاتی	۰,۲۱
توسعه حرفه‌ای معلمان	۰,۳۱

باشد، مدل از دقت و کیفیت پیش‌بینی بیشتری برخوردار است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مدل ساختاری پژوهش حاضر از توان پیش‌بینی معتدل تا خوب برای متغیرهای وابسته برخوردار است.

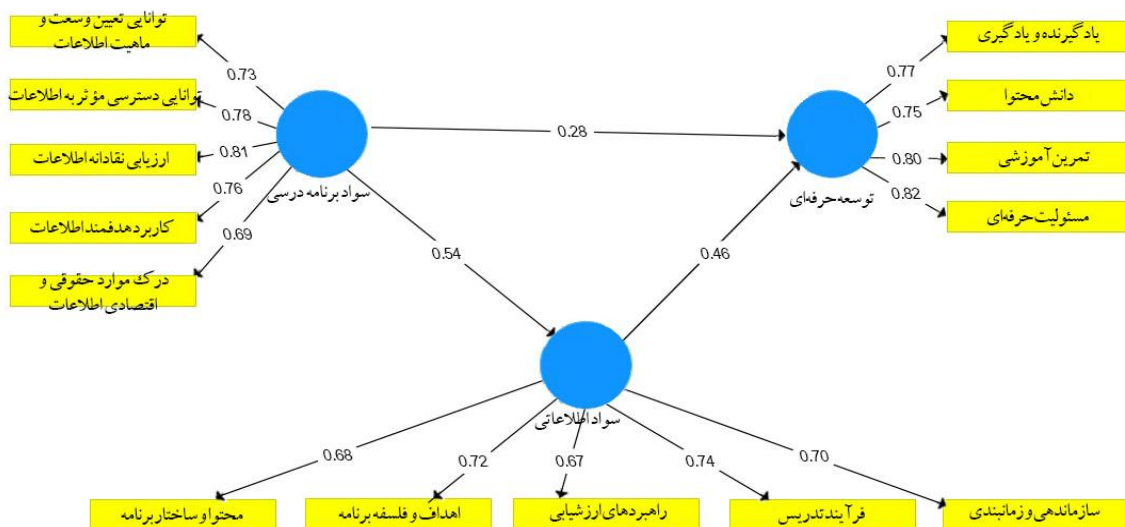
در این جدول، هر دو مقدار Q^2 مثبت و بالاتر از صفر هستند که نشان‌دهنده توانایی مدل در پیش‌بینی متغیرهای وابسته است. مطابق با معیار استون و گیسر (۱۹۷۵)، مقادیر Q^2 مثبت نشانه وجود قدرت پیش‌بینی مدل بوده و هرچه این مقدار بزرگ‌تر

جدول ۶. نتایج شاخص نیکویی برازش (GOF) مدل پژوهش

شاخص آماری	مقدار	تفسیر براساس معیار تننهاوس (۲۰۰۴)
میانگین اشتراک	۰,۶۳	—
میانگین ضریب تعیین (R^2)	۰,۳۵	—
شاخص نیکویی برازش (GOF)	۰,۴۷	برازش قوی (عالی)

کیفیت عالی مدل می‌باشد. این نتیجه نشان می‌دهد که مدل پژوهش توانسته روابط میان سازه‌ها را به‌خوبی تبیین کند و از اعتبار ساختاری مناسبی برخوردار است.

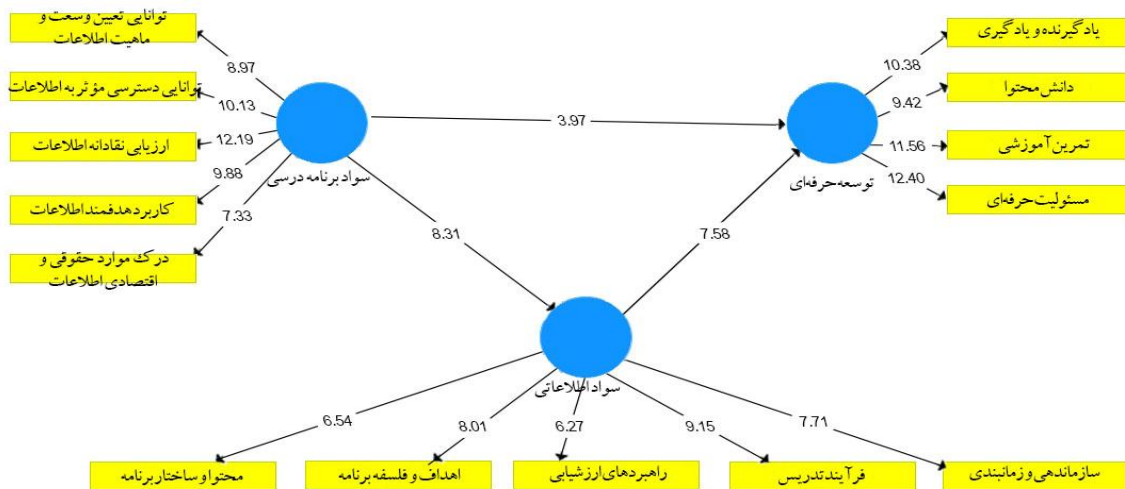
براساس فرمول پیشنهادی تننهاوس و همکاران (۲۰۰۴)، مقدار ۰,۴۷ حاصل از محاسبه GOF در این پژوهش نشان‌دهنده برازش قوی مدل ساختاری است؛ زیرا طبق معیار ارائه‌شده توسط ویتزلس و همکاران (۲۰۰۹)، مقادیر بالاتر از ۰,۳۶ بیان‌گر

شکل ۱. ضرایب بارهای عاملی مدل کلی پژوهش

قابل قبول است و اگر بزرگتر از ۰.۶ باشد خیلی مطلوب است. در این مدل میزان بار عاملی بین متغیرها نشان داده شده است و در ادامه در شکل (۴-۲) مقادیر معناداری (آماره تی) میزان اثر بین متغیرها گزارش شده است.

قدرت رابطه بین عامل (متغیر پنهان) و متغیر قابل مشاهده به وسیله بار عاملی نشان داده می شود. بار عاملی مقداری بین صفر و یک است. اگر بار عاملی کمتر از ۰.۳ باشد، رابطه ضعیف در نظر گرفته شده و از آن صرف نظر می شود. بارعاملی بین ۰.۳ تا ۰.۶

شکل ۲. آماره تی مدل کلی پژوهش

در این مدل مشاهده می شود میزان، آماره t برای هر یک از متغیرهای وابسته، مستقل و میانجی بالاتر از ۱/۹۶ است که نشان دهنده معنی داری رابطه بین هر یک از متغیرهای مذکور بوده است.

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه اصلی پژوهش با تحلیل مسیر و آزمون بوت استرپ

مسیر پژوهش	ضریب استاندارد (β)	مقدار t	سطح معناداری (p)	نتیجه فرضیه
سواد برنامه درسی → سواد اطلاعاتی	۰,۵۴	۸,۳۱	۰,۰۰۱	تأیید شد
سواد اطلاعاتی → توسعه حرفه‌ای معلمان	۰,۴۶	۷,۵۸	۰,۰۰۱	تأیید شد
سواد برنامه درسی → توسعه حرفه‌ای معلمان (مستقیم)	۰,۲۸	۳,۹۷	۰,۰۰۲	تأیید شد
اثر غیرمستقیم (میانجی‌گری سواد اطلاعاتی)	۰,۲۵	۵,۲۲	۰,۰۰۱	تأیید شد

بالاتری هستند و هر چقدر این افراد باور خودکارآمدی بالاتری داشته باشند، سطح سواد اطلاعاتی وی هم بیشتر است. همچنین براساس نظریه پردازش اطلاعات، معلمانی با سطح بالای سواد اطلاعاتی قادر به تحلیل، پالایش و ارزشیابی منابع مختلف علمی و آموزشی هستند و بدین ترتیب عمل تصمیم‌گیری حرفه‌ای آنان به نحو مؤثرتری انجام می‌شود. تقویت این مؤلفه موجب خواهد شد تا معنا، اولویت‌بندی و کاربرد دانش برنامه‌ریزی درسی در موقعیت‌های واقعی تدریس معنادار گردد؛ همان‌طور که در پژوهش محققان هم‌سو نیز تأکید شده است.

نتایج پژوهش نشان داد که بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان، رابطه معناداری وجود دارد. نتایج نشان داد که معلمانی که از درک عمیق‌تری نسبت به اجزاء، فرایندها و کاربردهای برنامه درسی برخوردارند، سطح بالاتری از توسعه حرفه‌ای را تجربه می‌کنند. این یافته با پژوهش‌های مؤمنی مهموئی و محمدزاده سنگان (۱۴۰۰)، پورجمال (۱۴۰۳)، تقی‌پور و همکاران (۱۴۰۱)، اسدی (۱۴۰۳) و گرانیتز و هوگ (۲۰۲۳) کاملاً هم‌سو است. تمامی این مطالعات بر وجود رابطه مستقیم و مثبت میان این دو متغیر تأکید داشته‌اند. در مقابل، پژوهش‌هایی که در تعارض مستقیم با این یافته باشند، در ادبیات پژوهشی یافت نشد که این امر بر قوت و پایداری این رابطه دلالت دارد.

براساس این مفروضه می‌توان تبیین کرد که رابطه میان سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان ریشه در مکانیزم‌های روان‌شناختی عمیقی دارد که بر شناخت، انگیزه و رفتار حرفه‌ای تأثیر می‌گذارد. از منظر نظریه پردازش اطلاعات، سواد برنامه درسی به‌عنوان یک چارچوب شناختی عمل می‌کند که معلمان را قادر می‌کند تا اطلاعات پیچیده آموزشی را به‌صورت منظم و هدفمند پردازش کنند. معلمانی که از درک عمیقی نسبت به ساختار، فلسفه و اهداف برنامه درسی برخوردارند، قابلیت تحلیل بهتری از نیازهای یادگیری دانش‌آموزان

نتایج نشان می‌دهد که سواد برنامه درسی تأثیر مثبت و معناداری بر توسعه حرفه‌ای معلمان دارد و بخشی از این اثر از طریق متغیر میانجی سواد اطلاعاتی منتقل می‌شود. مقدار آماره t برای مسیرهای مستقیم و غیرمستقیم بیشتر از ۱.۹۶ است و سطوح معنی‌داری آن‌ها کمتر از ۰.۰۵ می‌باشد؛ بنابراین فرضیه اصلی مبنی بر "نقش میانجی سواد اطلاعاتی" مورد تأیید قرار می‌گیرد. این یافته نشان می‌دهد هرچه معلمان با سواد برنامه درسی بالاتر با نقش مکمل سواد اطلاعاتی، توسعه حرفه‌ای بهتر و بالاتری خواهند داشت.

۴ بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های مطالعه حاضر نشان دادند که سواد اطلاعاتی نقش میانجی در رابطه بین سواد برنامه درسی و توسعه حرفه‌ای معلمان ایفا می‌کند و حضور آن به‌عنوان حلقه واسطه‌ای باعث تقویت اثر برنامه‌ریزی درسی بر رشد حرفه‌ای معلمان شد. این نتیجه با مطالعات مؤمنی مهموئی و محمدزاده سنگان (۱۴۰۰) و نیز پژوهش‌های خارجی همچون مطالعه گرانیتز و هوگ (۲۰۲۳)، فرناندز-اوتویا و همکاران (۲۰۲۴)، هوویلا و همکاران (۲۰۲۰) و تراست و مالوی (۲۰۲۰) هم‌سو بود و نقش تأثیرگذار سواد اطلاعاتی و توانمند شدن معلمان را از طریق نظام‌های اطلاعاتی نشان داد. در مقابل، پژوهش‌ها و همکاران (۲۰۲۲) سطح پایین سواد اطلاعاتی معلمان را شناسایی کرد که نشانه ضعف تأثیرگذاری این واسطه در برخی زمینه‌هاست. بر همین اساس، می‌توان تبیین کرد که نقش میانجی سواد اطلاعاتی نه‌تنها پیوندی شناختی، بلکه پیوندی تحولی میان دانش تخصصی رشته‌ای و رفتار حرفه‌ای معلم برقرار می‌کند.

براساس نظریه خودکارآمدی، افراد دارای خودکارآمدی، افرادی هستند که از مهارت‌های جست‌وجو، قضاوت، تحلیل، ترکیب، تولید و اشتراک اطلاعات برخوردارند و از اعضای فعال جامعه اطلاعاتی محسوب می‌شوند و دارای سواد اطلاعاتی

را وادار می‌کند تا مهارت‌های اطلاعاتی خود را تقویت کرده و روش‌های بهتری برای دسترسی، ارزیابی و استفاده از منابع علمی و آموزشی بیاموزد. بدین ترتیب، سواد برنامه درسی به‌عنوان محرکی برای توسعه سواد اطلاعاتی عمل می‌کند.

نتایج این پژوهش نشان داد که بین سواد اطلاعاتی و توسعه حرفه‌ای معلمان رابطه معناداری وجود دارد. یافته‌های این پژوهش به‌طور قاطع تأیید کردند که معلمانی که از مهارت‌های اطلاعاتی قوی‌تری برخوردارند، سطح بالاتری از توسعه حرفه‌ای را نیز تجربه می‌کنند و بین این دو متغیر رابطه مثبت و معناداری برقرار است. این نتیجه با نتایج پژوهش‌های محسنی‌زاده (۱۴۰۲)، رضایی الوار (۱۴۰۲)، فضلی‌نژاد و سلیمی (۱۴۰۲)، مرادی مخلص و قلی‌پور مطلق (۱۴۰۱)، بینشیان و همکاران (۱۳۹۹)، پچولیا و سکینه (۲۰۲۵)، هوویلا و همکاران (۲۰۲۰)، نصر اصفهانی و چانگ (۲۰۲۱)، تراست و مالوی (۲۰۲۰) و زورکوفسکی هم‌سو بود؛ تمامی این مطالعات بر نقش حیاتی سواد اطلاعاتی در ارتقاء عملکرد حرفه‌ای و توسعه مهارت‌های معلمان تأکید کرده‌اند.

براساس این مفروضه می‌توان تبیین کرد که رابطه میان سواد اطلاعاتی و توسعه حرفه‌ای معلمان بر پایه مکانیزم‌های روان‌شناختی بنیادینی استوار است که عمق و پیچیدگی فرآیندهای رشد حرفه‌ای را منعکس می‌کند. از منظر نظریه یادگیری مادام‌العمر، سواد اطلاعاتی به‌عنوان ابزار اساسی برای یادگیری مستمر و خودهدایت عمل می‌کند. معلمانی که از مهارت‌های اطلاعاتی قوی برخوردارند، قادر به شناسایی نیازهای یادگیری خود، جست‌وجوی منابع معتبر، ارزیابی کیفیت اطلاعات و کاربرد مؤثر دانش جدید در عمل حرفه‌ای هستند. این چرخه مستمر یادگیری، موتور اصلی توسعه حرفه‌ای است که معلمان را قادر می‌کند تا با تغییرات سریع دنیای آموزش هم‌گام مانده و حتی در جهت هدایت این تغییرات نقش‌آفرینی کنند. همان‌طور که محسنی‌زاده در پژوهش خود بر ضرورت سواد

داشته و بتوانند استراتژی‌های تدریس مؤثرتری طراحی کنند. این فرآیند شناختی پیشرفته، زمینه رشد و توسعه مستمر مهارت‌های حرفه‌ای را فراهم می‌کند؛ چراکه معلم مجبور است دائماً با چالش‌های جدید آموزشی روبه‌رو شده و راه‌حل‌های خلاقانه‌ای ارائه دهد.

همچنین نتایج پژوهش نشان داد که بین سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی معلمان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج این پژوهش نشان داد که معلمانی که از سطح بالاتری از سواد برنامه درسی برخوردارند، به‌طور معناداری مهارت‌ها و توانایی‌های اطلاعاتی قوی‌تری نیز دارند و بین این دو متغیر رابطه مثبت و معناداری برقرار است. این یافته با مطالعات گرانیتز و هوگ (۲۰۲۳) که بر تعامل میان سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی در طراحی برنامه‌های خلاقانه تأکید کردند، هم‌سو بوده و به نوعی با پژوهش صمدی و ارجمندی (۱۴۰۰) که اگرچه مستقیماً این رابطه را بررسی نکردند، اما بر نقش سواد برنامه درسی در موفقیت تحصیلی که نیازمند بهره‌گیری از منابع اطلاعاتی است، تأکید داشتند، قابل تطبیق است. در مقابل، مطالعات مستقیم در تعارض با این رابطه در ادبیات پژوهشی شناسایی نشد که این امر بر اعتبار و قابلیت تعمیم این یافته دلالت دارد.

براساس این مفروضه می‌توان تبیین کرد که رابطه میان سواد برنامه درسی و سواد اطلاعاتی ریشه در مکانیزم‌های روان‌شناختی پیچیده‌ای دارد که بر فرآیندهای شناختی، انگیزشی و رفتاری معلمان تأثیر می‌گذارد.

از منظر نظریه پردازش اطلاعات، سواد برنامه درسی به‌عنوان یک چارچوب ساختاری شناختی عمل می‌کند که معلمان را برای جست‌وجو، تحلیل و سازمان‌دهی اطلاعات آموزشی آماده می‌سازد. معلمانی که از درک عمیقی نسبت به اهداف، محتوا و فرآیندهای برنامه درسی برخوردارند، به‌طور طبیعی نیازمند منابع اطلاعاتی متنوع و معتبر برای پیاده‌سازی مؤثر این برنامه‌ها هستند. این نیاز، آنان

اطلاعاتی برای تحقق اهداف آموزشی تأکید کرده است.

محدودیت‌ها و پیشنهادات پژوهش

برخی از محدودیت‌های پژوهش شامل؛ پژوهش از نوع مقطعی بود و تأثیرات زمانی و تغییرات بلندمدت در متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار نگرفت. تنوع شرایط و تجربیات شخصی معلمان مثل میزان دسترسی به فناوری اطلاعات، حمایت‌های حرفه‌ای موجود در محیط کار یا تفاوت در موقعیت سازمانی به‌طور کامل کنترل نشد. همچنین دایره جغرافیایی مورد مطالعه به معلمان شهر تایباد محدود بود و هرچند یافته‌ها از نظر بافت فرهنگی و اجتماعی منطقه معتبر است، اما انتقال و تعمیم کامل نتایج به سایر استان‌ها و مناطق کشور نیازمند مطالعات مقایسه‌ای بیشتر است.

بنابراین با توجه به محدودیت‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آینده، جامعه آماری گسترده‌تری را دربرگیرند و علاوه بر معلمان شهر تایباد، معلمان شهرهای دیگر و استان‌های مختلف با ویژگی‌های فرهنگی و اقتصادی مختلف نیز مورد بررسی قرار گیرند تا امکان مقایسه و تعمیم نتایج فراهم شود. جهت ارتقاء کیفیت و جامعیت داده‌ها، انجام پژوهش‌هایی با رویکرد ترکیبی (کمی-کیفی) توصیه می‌شود. به‌ویژه به‌کارگیری روش‌هایی همچون مصاحبه عمیق، مشاهده مستقیم و تحلیل عملکرد آموزشی معلمان می‌تواند ابعاد پنهان و تجربه‌شده توسعه حرفه‌ای و رفتار اطلاعاتی را روشن‌تر کند. برای غلبه بر محدودیت زمانی و مقطعی بودن پژوهش، اجرای مطالعات طولی و پیگیری پیشنهاد می‌شود تا تغییرات و تحولات سواد

اطلاعاتی و توسعه حرفه‌ای معلمان در بازه‌های زمانی بلندمدت ارزیابی شود و نقش عوامل محیطی و سیاستی نیز به‌دقت بررسی گردد. همچنین پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی متغیرهای مداخله‌گر همچون انگیزش شغلی، حمایت‌های حرفه‌ای مدرسه، دسترسی به فناوری، شرایط معیشتی و میزان مشارکت در دوره‌های ضمن خدمت به‌صورت ویژه کنترل یا وارد مدل شوند تا تأثیر این عوامل بر متغیرهای اصلی پژوهش مشخص‌تر شود و تبیین دقیق‌تری از روابط ارائه گردد.

با توجه به نتایج پژوهش می‌توان پیشنهاد داد که برنامه‌های آموزش ضمن خدمت یکپارچه به‌طور هم‌زمان بر تقویت سواد برنامه درسی و مهارت‌های اطلاعاتی معلمان تمرکز کند، تا بتوان از تأثیر تقویت‌کننده این دو حوزه بر یکدیگر بهره‌برداری و زمینه توسعه حرفه‌ای مؤثرتری فراهم، طراحی و اجرا کرد. کارگاه‌های عملی و تخصصی برنامه‌ریزی درسی برای معلمان در سطوح مختلف تحصیلی، با تأکید بر مهارت‌های طراحی، پیاده‌سازی و ارزشیابی برنامه‌های درسی متناسب با نیازهای فردی و اجتماعی دانش‌آموزان و شرایط محلی مدارس برگزار کرد. مازول‌های آموزشی سواد اطلاعاتی در دوره‌های آموزش برنامه‌ریزی درسی، به‌نحوی که معلمان یاد بگیرند چگونه از منابع اطلاعاتی معتبر و روز برای غنی‌سازی و بهبود برنامه‌های درسی خود استفاده کنند، گنجاند و شاخص‌های ارزیابی عملکرد معلمان که سطح سواد اطلاعاتی و کاربرد آن در فعالیت‌های حرفه‌ای را نیز در نظر بگیرد و سیستم‌های تشویق و ترفیع را بر اساس این بازطراحی کند تا انگیزه معلمان برای ارتقاء این مهارت‌ها افزایش یابد.

منابع

- اسدی، ص. (۱۴۰۳). ارتباط سواد برنامه‌ریزی درسی و کیفیت تدریس معلمان با مطالعه عمل فکورانه از طریق توسعه اخلاق حرفه‌ای در معلمان ابتدایی. تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش، ۴(۱۵)، ۳۸-۳۱.
- افشین، الهام (۱۳۹۳)، بررسی رابطه بین سبک‌های تفکر (نوع اول) و برخورداری از مهارت‌های برنامه‌ریزی درسی در بین معلمان مقطع ابتدایی مدارس پسرانه ناحیه یک شهر ارومیه در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳، پایان-نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ارومیه.
- ایلکا، ع. و رجبی، ن. (۱۴۰۰). بررسی رابطه سواد برنامه درسی با کیفیت عملکرد تدریس معلمان دوره دوم متوسطه. فصل‌نامه مطالعات برنامه درسی، ۱۶(۳)، ۹۸-۱۱۲.
- بینشیان، ب.، زره‌ساز، م.، و محمدحسینی، ن. (۱۳۹۹). نقش سواد اطلاعاتی در بهره‌گیری از رویکردهای متنوع تدریس برای معلمان مقطع ابتدایی. پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۰(۱)، ۲۰۵-۲۲۳.
- پارسائیان، ف. و غلامی‌زاده، م. (۱۴۰۱). بررسی نقش میانجی سواد اطلاعاتی در آمادگی یادگیرندگان برای یادگیری الکترونیکی. فصلنامه فناوری اطلاعات در آموزش، ۱۹(۲)، ۳۴-۵۰.
- پورجمال، س. (۱۴۰۳). ارتباط بین سواد برنامه درسی با مهارت تدریس و توسعه حرفه‌ای معلمان ابتدایی. مجموعه مقالات پانزدهمین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی.
- تاج‌آبادی، ح.، جعفری، ش. و احمدی، م. (۱۳۹۶). سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای و تأثیر آن بر توانمندی معلمان. مجله علوم تربیتی، ۱۴(۲)، ۸۸-۱۰۳.
- تقی‌پور، س.، صالحی عمران، ا.، و عابدینی بلترک، م. (۱۴۰۱). نقش سواد برنامه‌ریزی درسی در عملکرد شغلی معلمان با میانجی‌گری جهت‌گیری تدریس. فصل‌نامه تدریس‌پژوهی، ۱۰(۲)، ۴۲-۶۰.
- رضایی الوار، س. (۱۴۰۲). جایگاه سواد اطلاعاتی در توسعه شغلی معلمان ابتدایی. مجموعه مقالات هفتمین کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق، روان‌شناسی و علوم تربیتی (تهران).
- رضایی الوار، م. (۱۴۰۱). بررسی تأثیر سواد اطلاعاتی بر عملکرد حرفه‌ای معلمان در مدارس متوسطه. فصل‌نامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۲۰(۲)، ۱۵-۳۰.
- صمدی، ف.، و ارجمندی، م. (۱۴۰۰). سنجش میزان سواد برنامه درسی معلمان و رابطه آن با موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان. پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، ۳(۲)، ۲۸-۹.
- علیزاده چاورچی، مینا. (۱۳۹۷). رابطه توسعه حرفه‌ای معلمان با یادگیری و توسعه حرفه‌ای معلمان، پایان‌نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش مدیریت آموزشی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی بخش علوم تربیتی، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- فضلی‌نژاد، ف.، و سلیمی، س. (۱۴۰۲). رابطه بین سواد فناوری اطلاعات و ارتباطات با توسعه حرفه‌ای معلمان در دوران کووید-۱۹. فناوری آموزش (علوم تربیتی)، ۱۷(۳)، ۶۳۲-۶۲۱.
- فضلی‌نژاد، م. و سلیمی، ف. (۱۴۰۱). چالش‌های آموزش مجازی در دوران کرونا و نقش سواد

مؤمنی مهموئی، ر. و محمدزاده سنگان، م. (۱۳۹۹). بررسی نقش اجتماعات یادگیری حرفه‌ای در توسعه حرفه‌ای معلمان با تأکید بر سواد برنامه درسی. فصل‌نامه آموزش و پرورش تطبیقی، ۱۱(۱)، ۴۵-۶۰.

مؤمنی مهموئی، ح.، و محمدزاده سنگان، ع. (۱۴۰۰). بررسی نقش سواد برنامه درسی در توسعه حرفه‌ای معلمان با میانجی‌گری اجتماعات حرفه‌ای یادگیری معلمان مقطع ابتدایی شهرستان خواف. فصل‌نامه توسعه حرفه‌ای معلم، ۶(۲)، ۱-۱۹.

هدایتی، س. (۱۴۰۰). تأثیر سواد اطلاعاتی بر کارآمدی حرفه‌ای معلمان دوره ابتدایی. فصل‌نامه تعلیم و تربیت، ۱۷(۴)، ۲۵-۴۰.

اطلاعاتی معلمان. پژوهش‌های آموزش باز و از راه دور، ۱۵(۱)، ۶۷-۸۲.

قدیری، فهیمه (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین سواد اطلاعاتی و یادگیری خودتنظیمی در بین معلمان ابتدایی شهر دماوند، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند.

محسنی‌زاده، س. (۱۴۰۲). نقش سواد اطلاعاتی در توسعه حرفه‌ای معلمان ابتدایی. مجموعه مقالات هفتمین کنفرانس بین‌المللی فقه، حقوق، روان‌شناسی و علوم تربیتی (تهران: دانشگاه علامه).

مرادی مخلص، ح.، و قلی‌پورمطلق سبزواری، ن. (۱۴۰۱). رابطه بین سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی با اخلاق حرفه‌ای آموزگاران. اخلاق در علوم و فناوری، ۱۷(۲)، ۷۴-۸۰.

- Arslan, M. (2025). Quality and quality assurance in teacher professional development: A comparative study. *Journal of Innovative Research in Teacher Education*, 6(2), 117-128. <https://doi.org/10.29329/jirte.2025.1341.6>
- Ata, F, and Baran, B. (2011). Investigation of undergraduate students' information literacy self-efficacy according to foreign language level, gender, computer ownership and the internet connection duration. 5th International Computer & Instructional Technologies Symposium (pp. 22-24). Elazığ- Turkey: Firat University
- Cho, H., Cannon, J., Lopez, R., & Li, W. (2022). Social media literacy: A conceptual framework. *New Media & Society*.
- Datu, J. A. D., Valdez, J. P. M., & King, R. B. (2021). Curriculum literacy and teaching effectiveness: A correlational study among secondary school teachers. *Teaching and Teacher Education*, 98, 103233. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2020.103233>
- Dunn, K., Ricks, P., & Wright, J. (2022). Understanding curriculum literacy among educators: Implications for teacher preparation. *Journal of Curriculum Studies*, 54(2), 165-180. <https://doi.org/10.1080/00220272.2021.1951505>
- Edu, N. (2025). Enhancing Teachers' Professional Development for more Productive Society. *International Journal of Innovative Development and Policy Studies*, 13(1), 197-203.
- Fernández-Otoya, F., Cabero-Almenara, J., Pérez-Postigo, G., Bravo, J., Alcázar-Holguín, M. A., & Vilca-Rodríguez, M. (2024). Digital and Information Literacy in Basic-Education Teachers: A Systematic Literature Review. *Education Sciences*, 14(2), 127.
- Granitz, A. V., & Hug, T. (2023). Curriculum literacy and teacher professional growth: Educators as curriculum makers in the digital information age. *Teaching and Teacher Education*, 119, 103904.
- Gretter, S., & Yadav, A. (2016). An integration framework: Computational thinking and media & information literacy. *International Journal of Information and Learning Technology*, 33(2), 96-108.
- Huvila, I., Kortelainen, T., & Kaikkonen, M. (2020). Teachers' information literacy and use of information sources: Exploring the impact of professional development. *Information and Learning Sciences*, 121(11/12), 869-885.
- Li, K. Y., Megat Aman Zahiri, M., & Jumaat, N. F. (2020). Understanding Digital Media Literacy in a Digital Age: A Review of Current Frameworks. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(5), 1010-1015.

- Liu, Y., & Liao, W. (2019). Professional development and teacher efficacy: Evidence from the 2013 TALIS. *School Effectiveness and School Improvement*, 30(4), 487-509.
- Mrisho, D. H., & Dominic, N. A. (2023). Media Literacy: Concept, Theoretical Explanation, and its Importance in the Digital Age. *East African Journal of Arts and Social Sciences*, 6(1), 78-85.
- Nasr Esfahani, N., & Chang, Y.-H. (2021). Integrating information literacy into teacher professional development: A quasi-experimental study in Iran. *International Journal of Information and Learning Technology*, 38(3), 299-315.
- New Jersey Department of Education. (2014). Professional Development Standards for Teachers. Retrieved from: <https://www.nj.gov/education/profdev>
- Özkan, Y. Ö. (2023). Teacher assessment literacy: Current situation, problems and solutions in Turkey. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 52-67.
- Pečiuliauskienė, P. (2025). The relationship between information literacy and digital self-efficacy in teaching information literacy for new teachers in Lithuania. *Social Sciences & Humanities Open*, 11(1), Art. 101304.
- Trust, T., & Maloy, R. W. (2020). Preparing teachers to be information literate: A collaboration between library educators and teacher educators. *Journal of Education for Library and Information Science*, 61(4), 481-502.
- UNESCO. (2022). Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely!
- Wang, X., Niu, J., Fang, B., Han, G., & He, J. (2025). Empowering teachers' professional development with LLMs: An empirical study of developing teachers' competency for instructional design in blended learning. *Teaching and Teacher Education*, 165, 105091.
- Wu, D., Zhou, C., Li, Y., & Chen, M. (2022). Factors associated with teachers' competence to develop students' information literacy: A multilevel approach. *Computers & Education*, 176, 104360.
- Zurkowski, P. G. (2019). Information literacy and teacher empowerment: Four decades later. *Library Trends*, 68(3), 469-487